

2.

Az Alsó Magyarországi Érczmívelésről.

(Folytatás.)

H A R M A D I K S Z A K A S Z.**A' Bányamívelésről.**

(Grubenbau.)

§. 63.

Bányát művelni annyit tesz, mint a' felkeresett, fellelt, 's annak rendje'szerint törvényesen megszerzett erekben, rostokban, szék-művekben, telepekben, 's a' t. rejtőző érczeket minél kevesebb költséggel a' lehető legkönnyebb munkával, legnagyobb 's legtartósbb haszonnal kiszedni. A' költség' kímélése tehát fő figyelmet kíván a' tulajdonos nyereségére, melly mindazonáltal többnyire olly tetemes, hogy azt egyes vagyonosok nem könnyen győzhetik: azért ritka eset, hogy valami bányának művelésében egyes birtokos merészelve pénzének kockáztatásával bocsátkozni: hanem többnyire egész Társaság egyesül e' végre, mellynek egyes tagjai részvényeik (actia) mennyiségéhez képest több 's kevesebb költséggel segítik elő czéljokat, a' nyereséget 's ennek szaporítását. Illy Társaság közbirtokosságnak (Urburariatus Gewerkschaft), 's tagjai Bányabirtokosoknak (Urburarius, Gewerk, Waldbürger), vagy Részvényeseknek (Actionarius) neveztetnek. Sőt több bányákban magával a' N. M. kir. Kamarával állanak szövetségben; melly mindazáltal a' fő Kamara-Grófi Hivatalnak kormánya alatt magányosan is művel nevezetes bánya részeket.

Az érczmívelésnek régtől megismert elkerülhetetlen szükségű volta miatt minden egyes Bánya város, azonkívül minden várköri háztulajdonos (Ringstädtler) bizonyos kiváltságok mellett, — mint például Körmöczön szabad borméresi kizáró joggal — köteles bányát művelni; innen származhatott az, hogy honi bányáink művelésükben a' külföldiek is résztvehetnek; melly körülmény bár több hazai törvények' értelmével *) , nevezet szerint II. Andrásh' Törv. 26, Albert' 16, czikk. 1715: 23. 1723: 64. 1791. 69-el ellenkezni látszik; de a' honiak' hajdani pénztelenségöket, és e' tárgyú bátortalanságokat a' külföldiek' merénységével kelle pótolniok Bánya fejedelminknek; 's valóban kívánatos, hogy vagyonosbb polgártársink valahára ébrednének, 's ne hagynák többé heverni Hazánk bérceinek örök setétségre kárhoztatott bő kincseit; most főkép midőn a' bányaművelés csupán boldogabb emlékű királyaink', 's némelly gazdagabb bevándoroltak' 's külföldiek' **). se-

*) Nagy különbséget találok ezen kifejezések között: „Hazai Törvényeink világos szavai, v. kitétele, rendelése, és értelme szerint”, mellyek a' tisztíróványokban mostanig olly gyakran zavartatnak.

**) Rendre tekintvén ált a' Hétszövetséges Bányavárosok' Polgárainak származásokat, kétséget sem szenved azoknak külföldrűli eredetök. Azon Bányatársaságnak, mellytől 1724dik év körül hazánkban Újbányán az első gőzerőmű (Feuermaschine) vette támadtát, Tagjai bizonyos Angoly születésű Potter Izsák Erőművész' kormánya alatt ezek voltak: Ő Felsége' udvari Orvosa 's Tanácsnoka Galelli Keresztelő János szövetkezetjeivel, Franczia királyi Resident Mans du Bourg, Bárá Schmetten General testvéreivel, Gróf Rabutin, Gróf Enkelfort, Gróf Caine, Bassand, Burger János Filep, Bárá Hellenbach társaiyal, Újbánya Városa, Not Herman, Dudley Folley, Bárá Fischer, De la Haye Lajos társaiyal, Grill Castebadie János Ennek története egy kezemmel lévő Bányatulajdonságban bővebben adatik elő. —

gedelmével biztosabb alapokra emeltetve, kevesebb pénzkoczkázással és bizonyosb nyereséggel jár. Minden bánya több, (összesen majd 64 majd 128) hason részekre — kukszákra *) — (Kuxa, Kuxe) osztatik, 's minden illyes Bányarész ismét 12 felé részeltetik. Mindenkinnek tehát szabadságában áll több vagy kevesebb bányarészt vásárolni, 's ez által nagyobb vagy esekélyebb mértékben részesülni a' bányamívelés terheiben 's nyereségében. Nem kis ingerül szolgálhat honosinknak a' szerszámok 's erőművek jelenkori tökélesb volta, 's a' művelés alapainak és módjának fejlettebb rendszere; mellynél fogva a' régieknek munkáját 's iparját gyakran sükeretlenítő akadályok könnyen elmozdithatók.

Méltán óhajthatnók, hogy azon tömérdek pénz, melly esztendőnkint honosink által külföldi Lotteriákra pazéroltatik, inkább új bércek' kerestetésökre, a' bánya-műveknek gyarapítására, 's honi érczmívelésünk' öregbítésére fordítatnék, azon mód szerint, a' mint Aschner **) egy e' tárgyú javallatában említi. Akkor azon

*) Ezen szó Szláv származatú Ku s z-ból (magyarúl darab) ered, 's mind a' német, mind latán által bevétetett.

**) Auf welche Art ist die Vermehrung der klingenden Metallmünze zu bewerkstelligen? Nach schlichten bergmännischen Ansichten beantwortet; und zunächst den Hohen ungarischen Reichs-Ständen ehrfurchtsvoll gewidmet von Joseph Aschner, der k. freyen Haupt-Bergstadt Kremnitz Bürgermeister und Deputirten bei dem gegenwärtigen ungarischen Landtage Preszburg, gedruckt bei Belnays Erben. 1827. Ezen Javallatnak rövid foglalatja abban áll, hogy egy Érczkereső-Bizottság rendeltetnék mind a' 4 országos kerületre, mellynek tagjai némelly önkényesen szövetkezendő Privátusoknak költségein részint elhagyott bányákat, részint új begyeket vennének vizsgálat alá, 's a' feltalálásoknak javát a' szövetkezettek hasznával művelésre készítenék.

országos köz veszteséget, mely a' játszó egyes polgároknak reménylett, — 's többnyire csak reménységben öröklő — nyereségök által háromlik a' nemzeti gazdaságra, egy elkerülhetlen 's több ágazatú köz haszon váltaná fel. Bár mint vélekednek némelly Financierek a' pengő pénznek papirossal való pótolhatóságáról, az mindég tagadhatlan marad, hogy az ércznek minden ne-
meiben való szaporítása pótolhatlan nyereségével járul az országnak, ám de érczet természeteni 's szaporítani csak bányamívelés által lehet, ez pedig költségeket 's nevezetes előjáró költségeket kíván: mi van tehát egyéb hátra, mint több hazafi szívnek 's több erszénynek szövetkezni, hogy önhaszon keresés mellett a' közhaszon is gyarapodjék, 's terjedjen. Elején ugyan csekély lenne a' magányos érczbeli nyeresség; de kezdete a' javallott munkászatnak tüstént, 's abbeli köz haszonnal lépne fel, hogy a' szövetkezetteknek részvényei pénz alakban circulálnának, a' pénz forgás a' részvényesek, természetők, 's bor búza nélkül szükölködő hegy vidékiek közt megfrissülne, 's számos magyar ifjú polgár szolgálatra, bánya - hivatalra, 's élelem keresésre tehetne szert. Ugy is ma holnap a' foglalatosság nélkül szükölködő tanúltaknak özönserege előtti ismeretlen 's használatlan kincsel dús hazánkat!

§. 64.

A' Társaságnak feje egy a' részvényesekből közösen választott Igazgató (Director), vagy közös költséggel fizetett vegyes rangú Bányatiszt, a' ki többnyire Szakmány - mesternek (Schichtenmeister) neveztetik. Ennek rendeléseit, 's előlülése alatt tartatott tanácskozásoknak (Consultatio) végzéseit eszközlik az

alsóbb rendű Bányatisztek, u. m. Műmester (Kunstmeister) Törőmalomügyelő (Pochwerks-Inspector) Eszközszerzők (Zeug-Schaffer) Bányaugyelő (Hutman)*), 's az ezek alá rendelt Altisztek, ugymint Mászók (Steiger), Alügyelők (Kratzenfüller), Bányairnok (Berg-Schreiber), a' kiknek ismét parantsolatait a' külön rendű munkások 's Hevérek**) (Fossores, Häuer, Bergknappen) hajtják véghez.

*) Régenten Haubtmann, Hauptmann; a' kinek jelenkori kötelessége a' bánya munkára ügyelni.

**) A' Heyérek', törő, 's mosó munkások' öszvesége minden Társaságnál külön, úgy szinte mind a' Hutászoké, mind a' Pénzverőké a' Kamara részéről külön egy Czéhet alkot, 's az igazság szolgáltatásban közbevetőleg a' kerületi, közvetlen pedig a' helybeli Albányamestertől függenek: azért Attyoknak is nevezik, Munkájoknak sanyarú volta' tekintetéből külömbféle kiváltságokkal élnek; egy közös pénzládájok (Lada fraternitatis, Bruderlade) van, melly Selmecczen külömbség nélkül a' kerületi Banya-Itélőszék', Körmöczön a' Hevéreké 's törő munkásoké az illető Bányatársaság', a' Kamarabelieké, 's Hutászoké a' Substitúió, 's a' Pénzverőké a' Pénzházi Munkamesternek (Werkmeister) számadása alatt manipuláltatik. Ebbe minden forinttól, melyet kiszolgáltak, egy krajczárt kell fizetniük; a' jövedelem Kamatokra kölcsönöztetik, 's ez egyedüli tára a' köz szükségek' pótlásának, özvegyek' 's árvák' gyámolításának: minden egyéb adótól, valamint a' katona fogdozástól is azon tekintetből mentek, mivel a' szükség' üdejében, mint bányavédők, személyesen tartoznak fegyvert fogni. — Hajdan a' Törők megszálláskor Bányamesteröknök vezérlése alatt gyakran vitézül viselték magokat. Külön zászlójok vagyon, melly alatt most is bizonyos ünnepi szertartáskor köntöseikben megszoktak jelenni. Láttam Körmöczön az Urnapi búcsújárást, 's O Fel-sége születésének díszes ünneplését. A' zászló 's bárszony váukoson fekvő arany ék 's kalapács (Eisen und Schlügel) elől vitetik; következnek a' vének (Legörer

§. 65.

Hogy a' dolog' velejéhez térjek, azon szerszámokat kell előszámlálnom, mellyek a' bányamíveléshez megkívántatók. A' mennyire különféle a' munkába vett kövezet, a' szerszámok is különböznek használtatásokra, 's alkatjukra nézve; a' puhább nemű könnyen döntetik ék-kapá (Krampe, Keilhaue) által, melly nem más, hanem egyágú csákány: a' keményebb kő nemet régenten ék 's kalapács segedelmével törték, vagy tűz által ontották, jelenkép puska-porral vettetik. Az ék (Eisen), 's kalapács (Schlägel) semmiben sem különbözik azon két ütő szerszámtól, a' mit a' kádárok abrincsolásra használnak; csak hogy a' bányászti ék ezeknek alsó kalapácsoknál hegyesebb. A' Bányafejsze (Schär-Axe) szinte hasonlít a' közönséges fejszéhez, hanem éle terjedtebb félkörre tágul.

A' vettetéshez tartoznak a) Véső (Bohrer) b) Kalapács (Handfäuszl) c) Lisztkalán (Krätzer); ez egy gömbölű kis kalán, de merítője egyenes szegletet képez nyelével; d) Tömő (Staucher), e) Helytű vagy ürtű (Raumna-del), f) Töltés (Pulverpatron) 's g) Gyujtócső (Brandröhrel) 's h) Kéngyertya (Schwefelfaden).

A' vettetés utáni öszvetakarításra 's helytisztításra szükséges több gyujtókapá (Kratze)

gebb Hevérek), 's ezeket követik a' többiek. Kőntösök Kőrüműczön fehér dolmány, veres nadrág, irhabőr (Bergleder v. Hinterleder) zöld süveg. A' Selmeczieknek kávészínű barna dolmányok van. — Irhabőrök sérthetetlen szentségű; 's ha valaki testi büntetésre kárhoztatott közülök (hajdan) előszűr ettől fosztották meg a' bűnöst csufosan.

's tek n ő (Bergtrog). Használtatnak néha f e s z í t ő r u d a k (Brechstange) nagyobb kalapá csok és buzogányok is, mellyek vegyest puc z koknak hivatnak.

§. 66.

A' mint említém, régi időkben, hol a' pus kapor még ismeretlen volt, a' keményebb kő nemet is ék 's kalapáccsal vívták, 's győzték (gewältigen); 's képzelhetni, milly fárasztó, költséges, 's mind a' mellett csekély sükerű munka volt ez, midőn esztendőt ált alig lehetett vele 4—5 ölnyire haladni: most az ék igen ritkán, 's csupán egy egy vizsgálandó kődarab' leütésére, kisebb odúknak, víz-zselibeknek kő szítésére, vagy az oldalfalak egyengetésére használtatik. A' siker (Zäh) kőnemet ék kapával 's bányafejszével döntik; általjában pedig puska porral vettetnek. Mielőtt tehát a' bányamívelés' jő részeiről szólnék, ennek voltát kellett röviden érintenem, mint olyan munkának, melly a' mívelés' alapját képi.

A' vettetést megelőzi a' l u k v é s é s (Bohren), a' mi kalapács és véső által eszközöltetik. A' véső többféle: a' vésés' kezdetén rövid nyelvű 's szélesb élű, folytatásán 's végzésén hosszabb nyelvű 's keskenyebb élű használtatik. Mind a' két nembeli ismét egyszerű, az az egyélű, vagy k o r o n á s (Kronenbohrer), vagy is több hegyű; ez utols 9 f most már nem használtatik, mert tapasztalák, hogy könnyebben tompul, 's mind a' mellett kevesebb lisztet váj, következőleg nem olly szapora munkájú, mint az előbbi.

A' hevér tehát egy kezében fogja a' kalapá csot, másikkal kormányozza a' kőre illesztett vésőt, 's minden ütésre, melly sebesen egymás után következik, úgy változtatja élének irányát,

hogy a' metszések csillagot alkassanak; 's eme' képtelen izzasztó munka addig tart, míg e'kép a' luk maga a' vettetésre megkívántató mélységet eléri. A' vésés e g y e m b e r ű (einmännisch), midőn egy személy viszi véghez az ütést, és vésükormányt egyszer'smind; k é t e m b e r ű (zweymännisch), midőn egyik a' vésőt vezeti, másik üti; vagy h á r o m e m b e r ű (dreymännisch), midőn az egyik által tartott vésőt váltva ketten ütik. E' három vésési mód közül az első legcéli irányosbnak találtatott, 's közönségesen ezt gyakorolják. A' luknak legsükekesb irány'a 45 garádn yi, mélysége külömbözik; legközönségesebb a' 10—15 újnyi, tágassága szádalatján 1, fenekén $\frac{3}{4}$ újnyi általmérőjű. Vésés közben a' luk lisztkalánnal többször kitisztítatik, az az; belőle a' véső p o r (Bohrmehl) kiszedetik, 's ezután jól kitörültetik, hogy valami ben maradott nedvesség a' puskapor' hatását ne gátolja.

§. 67.

Az emígy elkészült vésőluk (Bohrloch) puskaporról töltetik meg, melly munka egész a' kigyújtásig már nem annyi fáradságot, mint vígyázatot kíván. Először is az e' végre készült töltés (Pulver patron) jó bele, ez a' tömővel (Staucher) lenyomatik, 's minekutánna a' luknak egy oldalához illesztve az ürtű (Raumnadel) belészúratott, agyaggal tele tömetik, 's a' kihúzendő ürtűnek üregét a' gyújtócső (Brandröhrel) — nedves puskaporról bekent nádhasábocská — foglalja-el. Ennek hegyére egy kényertya jó, mellynek végét a' hevér a' szükséges jeladás után *) meggyújtja, 's mig ez las-

*) Kőrmőczön a' 'Sigmond - Györgyi Társaságnál minden kigyújtást Alügyelőjének tartozik bejelenteni a' hevér.

san a' gyújtócsőig ég, mind ő maga mind a' szomszéd munkatársai a' legközelebbi térbe, vagy e' végre kivájt menedékbe (Fliehort) vonva a' lövést elvárja. Legnehezebb e' tekintetben az akna lemélyezés (Schachtabteufung) 's tetőtörés (Übersichbrechen) mind a' két munkában ha menedékeket nem lehet vájni, szükséges a' menedékpád (Schutzbühne) melly azonban úgy készüljön, hogy a' kiemelést 's egyéb munkát ne gátolja.

Ha a' kigyújtandó vésluk igen nedves, akkor szurkolt töltés jó bele.

Gyakran megesik, hogy a' lobbanás késik; azért igen óva közeledjék a' hevér az előltnak vélt töltéshez: mert olykor a' gyújtócső lassan ég, 's éppen azon pillanatban süllhet el, midőn körülötte fetreng. Néha csakugyan el is aluszik: 's erre nézve kemény büntetés alatt van a' hevérnek megtiltva a' kisütésnek ismétlendő próbája, 's ekkor nincs neki mit tenni, mint e' körülményt az Alügyelőnek bejelenteni 's a' sikeretlen vésluk mellett újat vézni: különben is elég veszély környezi minden óvó rendszabások mellett a' bányabeli munkást.

§. 68.

Minden szerszámját ingyen kapja a' hevér bányabirtokos Urától; a' puskaporra nézve pedig minden Bányavárosban olly rendelés van téve, hogy azt minél ócsóbban 's meghatározott áron szerezhesse meg. Van több puskaportár, mellyekben a' szükséges finomságú 's erejű por tartatik. Mivel pedig a' kőnem törtetésközt annyira változik, hogy a' por erejének külömbféléseit mathematically nem lehet hozzá alkalmaztatni, annakokáért e' tekintetben a' közepszerű vétetik zsinórmértékül. A' yettetésnek

az a' fő mestersége, hogy egy egy lövésre minél több kő omoljék; a' mi nem csak a' puska-
 erejének illő mértékétől, hanem a' véslukak
 minéműségétől is függ, azért ezeket minden te-
 kintetben a' kőnem keménységéhez vagy puha-
 ságához, úgy szinte a' levelek irányához is kül-
 sőképen szükség alkalmaztatni, 's a' kövezetet
 minden esetre előbb körülkopogtatni, 's a' ne
 talán rejtező odúkat kikémlelni, ne hogy ezek
 a' lövést erőtlennítsék.

§. 69.

Lövés után a' kővisgálat 's (érzésben) az
 ér f a j k ü l ö n í t é s (Erzscheiden) következik,
 a' mire tapasztaltabb 's meghitt hevérek válasza-
 tatnak; ezután pedig a' takarítás, a' mi ismét
 külön rendű munkások által az alább említendő
 módon eszközöltetik.

§. 70.

Mivel munka közben nem csak a' véső ha-
 mar tompúl, hanem egyéb szerszámok is kop-
 nak: szükséges minden bányának egy közellévő
 kovácműhely, a' hol ezeket határozott áron ki-
 újíthatassa, 's a' haszonvehetlenek helyébe úja-
 kat szerezhessen; mert gyakran olly kemény
 kőnem jó munkaközben elé, hogy egy szak-
 mány alatt több véső eltompúl.

§. 71.

A' mi a' hevéri munka' idejét 's bérét illeti,
 ez kétféle: t. i. a' munkás vagy szakmá-
 n y k é n t (Schichtweise) dolgozik, vagy a l k u
 s z e r i n t (nach Geding). A' bányabeli közönsé-
 ges szakmány reggeli 4 órától 11ig tart; a' rend-
 kívüli esetekben, úgymint földali vízáradáskor,
 roskadáskor, 's egyéb szünetet nem szenvedő

munkában az egész 24 órai idő 3 részre — szakmányra — osztatik 6 vagy 8 óránként, t. i. reggelire (Morgenschicht, nappalira (Tag-schicht), 's éjelire (Nachtschicht). Minden szakmány' végeztével a' kopogtatón *) (auf der Klopfe) jel adatik, 's a' szakmányközi türes óra alatt az előbbi munkásokat frissek váltják fel. Azonban e' szakmány szerinti munka jelennem a' vettetésre nem használtatik; mert minden hevér mellett szüntelen egy felvigyázónak kellene állani, mint a' ki különben bérének bizonyos volta mellett munkátlan irháján ülne (auf dem Leder sitzen) az az heverne: hanem a' bánya tulajdonos a' munkással alkura lép, 's ha nemes éren dolgozik, a' nyereségnek bizonyos részét munkabérül neki ajánlja, vagy a' nemtelen kövezet' törésében ölszáma fizeti. Az előbb említett munkanem tehát szakmá ny munká n a k (Schichtarbeit) 's magok a' szerinte dolgozó munkások, szakmá ny o s o k n a k (Schichtarbeiter) neveztetnek: a' két utóbbi nemű alkudott munká n a k (labor quantitativus, Gedingarbeit); és pedig ha bizonyos kivájt ércz mennyiség a' munka bére, akkor ércz alkunak (Erzkauf, Erzgeding), az illy hevérek ércz alk vány o s o k n a k (Erzhäuer) 's bérük ércz díjnak, különben fej alkunak (Hauptgeding, capitalis orgialis merces), 's a' munká-

*) A' kopogtató egy a' főakna (Haupt-Schacht) mellé állított harangláb forma kettős oszlop, melly közt olly deszka függ, a' millyennel a' huszárok szokták jelenteni az abrakolást. Selmeczen a' többek között egy illy kopogtató tömlőtűzül is szolgál, mellyet a' hevérek olvasható felírása szerint magoknak 's magokéiknak építették. Azért a' Bányamesternek e' szava „a' kopogtatóra”! nem jól hangzik a' hevérek' fülében.

sok fejalkványosoknak hívatnak, bérök pedig fejalku díj (Hauptgeding).

§. 72.

A' munkások' serkentésére minden műszí-
re (Feldort) — azon helyére a' munkába vett
aknának, ékzetnek vagy egyéb térnek, (Strecke)
a' meddig ez ki van vájva, 's a' hol munka által
tovább folytatatik — legalább két hevér állitas-
sék munkába; 's az illy külön külön műszíne-
ken dolgozó munkás öszveség egy egy m ű t á r -
s a s á g o t (eine Kühr) képez, 's küfön külön
számmal jeleltetik p. o. 1ső 2dik számú. A' mun-
ka' bére mind a' szakmányosokra, mind az alk-
ványosokra nézve a' körülményekhez méretik,
tekintetbe kell venni a' munkának minéműsé-
gét: valjon a' kövezet kemény-e, vagy puha,
nedves-e, vagy száraz, leveles, vagy egész; a'
munkának millyenségét: valljon a' munkás tető-
törésen dolgozik-e (Übersichbrechen) vagy lemé-
lyezésen (Abteufen); végre a' levegőnek tiszta-
ságát, vagy romlott voltát Az alkudijnak fel-
számolása minden két hétben újjítatik, a' mi-
dön az illető Bányatiszt, — többnyire szakmány-
mester' segédje (Schichtenmeister-Adjunct) min-
den műszínt bejárván (befahren) *) az alk-
v á n y t b e t u d j a (Geding abnehmen). Az alk-
vány betudás pedig e'kép mén véghez: előre
bocsátván azt, hogy minden aknának, ékzet-

*) Ezen mondások: „einfahren, die Grube befahren” —
bejárni a' bányába, a' bányát bejárni,
„nachfahren” — a' munka után járni, vagy
utánna járni a' munkának, onnan veszik ere-
detöket, hogy régenten két kerekű szekeren szoktak
a' bányákba járni: 's most nem csak az ékzetáltali
gyalog bejárásra, hanem az aknamászásra is (steigen)
megtartotta a' bányász nyelv.

nek 's térnek ásatásakor meg van határozva szükséges tágasága, ennek kikezdésén az említett Bányatiszt a' műszint megkopogtatja (beklopfen) a' kő' mivoltának kikémlése végett. Ez után a' műszín kezdetét egy oldalkőbe vert faszögnek megjelelése mellett, — melly alkuvány jegynek *) (Gedingstufte) neveztetik — a' kő' neméhez 's munkának szapora vagy nehéz voltához képest bizonyos mennyiséget, — teszem 1 vagy 2 ölet — ad fel a' hevéreknél, mellyet ez két hét alatt köteles kivájni: ezen mennyiség előzetnek (Vorgrif) mondatik. Ugyan e' körülményhez alkalmazva felszámolja a' szükséges puskaport 's lámpafaggyat **), a' mit a' hevér tulajdon költségén szokott megszerezni, 's ezeknek árát az alkubérrel (a' fejalquányosoknál) öszve adván, kijön az egész alkvány' (Geding) sommája. A' lefolyt két hét után ujonnan következő alkvány betudáskor mindenek előtt felkeresi az alkvány jegyet, 's a' kivájt tért ettől kezdve a' műszinig felmértvén, megtudja, valjon a' hevér elvőgezte-e a' kimért munkát; 's ha kevesebbet vájt a' feladottnál: akkor a' hiányt a' kiszámolt bérből levonja; ha pedig többet: akkor a' kelleten felül véghez vitt munkáért való járandóságot hozzá adja. Ennekutána ismét újonnan megkopogtatja a' kőnemet, (melly csekélyebb távolságra is gyakran változik) 's ahoz mértvén a' megkívántató puskapor'

*) Az alkványjegynek szentsége hasonlít a' Rómaiak' határ istenükhöz, mellynek kieszakarti megsértése, az az elváltoztatása a' hevéreknél kenyérvessztését vonja magá után.

**) A' bányákban minden munka lámpavilág mellett foly, melly lámpa bányász nyelven Grubenlicht, v. Schirmlicht. —

s faggyú' mennyiségét, a' következő két hétre új előzetet ad fel nekj, 's mind ezt, mind az eddig kivájt tért, a' mi eddig letnek (Herschafft) neveztetik, a' puskapor' 's faggyú árával 's alkubérrel, úgy nem különben a' szakmá-nyokkal 's t. e' félével együtt Alkványos könyvé-be e' következő Tábla szerint feljegyzi. P. o.

		Nro	Legénység
		Száma	
1	3	Láb	Eddiglet.
	15	Láb	Kivájt rész
1	6	Láb	Öszvesen.
	21	For.	Alkudíj.
3	8	Kr.	
	2 $\frac{1}{2}$	fb	Por.
3	4	fb	Faggyú.
	30	Száma	Közbe jött
21	6	Kr.	Szakmány.
	3	Láb	Új jegy.
8	8	Láb	Előzet.
	2 $\frac{1}{2}$	For.	
3	3	Kr.	Alkudíj.
	90	fb	Por.
3	84	fb	Faggyú.
		Láb	A' Tér hossza
			Jegyzékek.

szükségesnek tartom még e' helyt annak említését, hogy az Alkványjegy (Geding Stufe) gyakrabban megváltoztatik, vagy is az eddigleti térnek rövidítésére, 's a' felmérés' és számítás könnyebbségeért a' műszin felé egy új jegy (Neustuffe) tétetik, 's aztán innen kezdődik az eddiglet.

§. 73.

Az alkványt betudó Bányatisztnek szükséges ismerni a' kőnemek különféleségeket, 's az azokon való munka könnyebb vagy nehezebb voltát; mert a' csalásra igen hajlandó hevér fortélyból is végre nem hajtja a' feladott munkát, olly czállal, hogy a' nehéz törtetés' mentségével nagyobb díjt, 's a' heverésre több időt nyerhesen: azért a' Bányatiszt igen ajánlja magát az által, ha elvégezvén a' Bányász tudományokat, midőn Vindschachton a' Normalis Bánya gyakorlásban (Verwendung) foglalatoskodik, önkényesen bizonyos meghatározott ideig hevérséget vállal magára, 's ennek elvégeztével hevéri Diplomát is szerez.

§. 74.

A' mi a' vadfaj kitakarítását, 's ácsolást illeti (erről alább bővebben szolandok) szinte többnyire alkuszerint végezik az illető munkások; de ezen alku egészen más alapokon épül.

§. 75.

A' vettetés mestersége után következnek a' tűzáltali ontás v. tüzelés (Feuersetzen) melly a' puskapornak eszközbevétele előtt azonkép sükerrel használtatott; de mivel a' vettetés ennél még sükeresebb, a' bányamivelésben jelenleg több más tekintetekből is, úgymint a' fapazérlásából, 's a' roskadásából tudtomra egé-

szen elhagyatott. Ugyan is gyakran megtörtént régibb időkben általa, hogy a' hevérék nem tudván mérsékelni a' tűznek erejét, nagyobb repedések szülemlették a' kövezetben 's személyek jobban veszedelmeztetett mint a' vettetés által. Innen származott ama nagy rigya (Verhau) melly a' Körmöczi határban látszik, 's egy egész hegyoldalt elsüllyesztett. Ennek elhalgatása mellett tehát általmegyek annak magyarázására, mi az

É k z e t 's T é r.

(Stollen und Stercke.)

§. 76.

É k z e t n e k (Cuniculus , Stollen) olly hegyes csonka ék vagy parallelogram alakú üreg neveztetik, melly szabad ég alól kevésbé mentelesen ember-kéztől vájatra nyúlik a' hegy oldalba: T é r n e k pedig (meatus subterraneus, Strecke) minden földali mesterséges nyílás, melly nem a' szabad alatt végződik, 's ez rendeltetésére nézve különféle nevezetet veszen fel. Az ékzetnek szabadég alatti kezdete annak szád al at j á t (orificium cuniculi, Stollens Mundloch) alsó színe talp át (Sohe) felső színe t e t e j é t (Fürst) oldal falai oldalait (Ulmen) 's földali végzete műszí n i t (Stollensort) képzi. Ennek is valamint a' Térnek különböző célzati vagynak t. i. vagy némelly fellelt erek nyomoztatnak, vagy valami bányaműben a' levegő forgásba indítatik, vagy földali vizek csapoltatnak le, vagy a kitakarítás könnyítetik általa. Az első esetben k e r e s ő (cuniculus indagatorius, Schurf-oder Suchstollen) a' másodikban s z e l l ő (Wetterstollen) a' harmadikban v í z é k z e t n e k, csapoló ékzetnek, vagy csatornya ék-

zetnek, 's e' két utolsóban közönségesen örökös i ékzetnek (Cuniculus haereditarius, Erbstollen) a' negyedikben takarító ékzetnek (Förderniszstollen) hivatik. Meg kell azonban jegyezni, hogy ugyan egy ékzet az elészámoltak közül több rendbelire is használtatik, 's egyszerre nem csak a' vizeket csapolja le, hanem friss léget is hoz, 's mind e' mellett általa majd vadfaj, majd ércz takarítatik - ki.

§. 77.

A' kereső ékzet rendszerint a' szabad alatt felkutatott érnek vagy rostnak vonulása' irányában nyittatik meg, hogy annak mivolta az emelkedő bérz felé nyomoztassék: illy ékzetnek több tekintetből a' hegy' közép mélysége választatik, 's ritkán űzhetni egyenes vonalban, hanem az erek' vonulásával többnyire kigyózik. Mivel pedig a' szabad alatti fris levegőnek folyását ezen görbedezések akadályozzák, szükséges az illy ékzetnek, főkép ha messzebb van kimérve húzata, illő tágasságot adni, 's idomlag 6 vagy 7 lábnyi magasra 's $3\frac{1}{2}$ szélesre vájni. A' takarító ékzet helyezete attól függ, hogy se a' műszintől, se azon helytől ne legyen távol, hová a' takarítandó vadfajok vagy érczek hordatandók. A' szellőékzeté a' fris levegőnek minél gyorsabb forgásához alkalmaztatik; a' vízéket végre a' hegy' legalsóbb részeit foglalja el, hogy a' legmélyebb művekből is lecsapolhassa a' vizet. Igaz, hogy egy ékzet' űzetése igen költséges; de haszna is tagadhatatlan: mert megkiméli a' drága erőműveket, mellyek részint kitakarításra, részint vízemelésre (Wasserhebung) kívántatnak: mind e' mellett még is csak olyan bányákban hajtanak nyereséget, a' hol az erek nagy mélységre hatnak, 's hol a' bányá-

mívelés örökíthető. — Az örökösi ékzetnek tá-
gassága nagyobb a' többiekénél; főkép ha na-
gyobb mennyiségű víz foly rajta: néha 9—10
lábnyi magasságot is kíván, melyből maga a'
vízmeder (csatorna) 2—3at foglal; azonkívül a'
légfolyásra a' szellőztetőknak*) (Lichtloch)
's egyéb léghozó nyílásoknak munkaközti által
törtetések is lehetetlen — teszem a' bérctz' merce-
deksége' magassága miatt.

§. 78.

Ezen költséges szellőaknának megkimélése
végett, ha nincs közelében valami kívájt bá-
nyatér, vagy ékzet, a' honnan szellőztető törtet-
hetnék által, az ékzet két pont felől üzetik,
t. i. minekutánna a' Bányamérnökség megalapítá
ennek fekvését és irányát, egy része a'
munkásoknak a' kiszabott irány szerint szabad
alól kezdi a' törtetést, másik pedig bizonyos tá-
volságra az ékzetnek szádatátjától képzelve foly-
tatott irányában egy aknát mélyez le azon pon-
tig, hol az ékzet' folytatása szabad alól fog
nyúlni, 's e' pontból a' szabad felé törtet az
ottan vájó munkásoknak szemközt, míg egy
ponton öszve nem ütközendenek. Ez által mind
a' két rész nyer friss levegőt, mert a' szellőak-
nától a' szabad felé törtetőknek ezen ált elegen-

*) Midőn valami ékzet ásatik, mivel annak vízirányú fekvése kevésbé meneteles, csak addig folyhat a' törtetés' munkája, míg a' műszin talpának szegpontjától a' szádatat felé képzelt vízirányú vonal ennek tetejénél (Fürst) feljebb nem esik; mert annakutánna a' friss lég nem jut a' munkásokhoz: 's ekkor már a' műszinen dolgozó munkásoknak zénitjétől egy súlyirányú aknát kell lemélyezni, hogy friss lég omolják hozzájuk, 's ezen akna szellőaknának (Spiraeolum, Wetterschacht) neveztetik.

dő foly be, ez ékzet-szádallattól befelé vájók pedig, mikoron olly magasra juttak műszínökökkel, hogy a' szellőztetőre volna szükségök, már az ellendolgozókkal öszvetalálkoznak, 's munkájok' célját a' közép pontnak általtörésével elérik. Az illy ellenmunkában (Gegenbau) arra kell különös pontosságú figyelemmel lenni, hogy se a' Bányamérnök, se a' munkások el ne tévesszék az irányt; mert különben könnyen megtörténik, hogy a' központon öszve nem találkoznak, hanem messze eltévelyednek egymástól: a' mi mindenkor nagy kárára szolgál mind a' bányaműnek, mind a' tulajdonosnak.

§. 79.

Az ékzetnek, a' mennyire lehet, legegynesebb, következőkép legrövidebb vonalban keil a' célpont felé irányozni, ha csak a' félre csapásra 's kitérésre a' friss levegőnek valaholi közelléte 's a' szellőztetőnek könnyebb álttörtetése nem nyujt okot.

§. 80.

Az örökösi ékzet szádalatját nem kell a' lehető legnagyobb mélység tekintetéből mindjárt a' völgyön kikezdeni, ne hogy a' völgyi patak áradásának idején vízzel öntessék-el; ezen kívül arra is kell figyelmezní a' Bányamérnöknek, hogy a' kitakarítandó kő daraboknak ki-döntésökre meglegyen a' szádalat előtt fekendő rakhelynek (Haldensturz) szükséges magassága, nehogy ezt távolab kellessék a' szádalattól készíteni.

§. 81.

Mivel a' hegyek töbnyire, és ha nem minden rétegeikben is, legaláb itt ott nedvesek, 's ennél fogva az ékzet-ásás közben vizek szoktak ára-

dozni ; hamindjárt a' munkába vett ékzetnek nem is a' víz csapolás fő célja, szükséges ezt mind a' mellett mindig tekintetbe venni. Azért a' szádallattól kezdve a' talpnak menetelesnek kell lenni. Már ha ezen men et el (das Steigen) igen csekély, akkor a' lassan folyó víznek elég ideje van az ülepedésre, 's a' medret vagy zsilibet (Wasserseige) beiszapolja ; ha pedig igen meneteles, akkor a' sebesen folyó víz ragadozó leszen, 's a' zsilibet annál erősebben mossa, minél puhább a' kő vagy földnem. Ehez mérve tehát a' menetel 100 ölre magasabb nem lehet 20, legfeljebb 24 újnyinál.

§. 82.

Mind addig, míg az ékzet kemény kövön töretik, egyedül természeti talpán csapolhatni le a' bányavizeket, melly végre egy víz meder (Schram, Wasserlauf) vájatik rajta, 's ez a' víznek mennyiségéhez alkalmaztatva felét, vagy harmadát foglalja el szélességének : ellenben, ha a' kövezet odvas vagy porhó, akkor fa-csatornákra (Rinnen) van szükség, hogy az áradás elhárítassék.

Az ékzetről eddig említett észrevételek, 's szabások többnyire a' bányatérnek törtetésére is alkalmazhatók ; mindenben közősek pedig azok, mellyek a' vájás után következő munkában előfordulnak, 's ez

Az ékzet 's bányatér' ácsolása.

§. 83.

Minekutánna bányamívelés által a' föld alatt különbféle nyílások, üregek, 's odúk támadnak, tekintetbe kell venni ezeknek földanyag-zati minéműségöket, valjon boltozatjok, 's ol-

dalszínök kemény kőfajú-e, vagy porhó föld, melly hasábonkint omladoz. Ez utolsó esetben a' munka folyamát 's magokat a' munkásokat minden veszély ellen biztos karba kell helyezni, a' mi többnyire ácsolás (Zimmerung) által eszközöltetik. Az ácsolásnak minden mestersége a' testek' öszveköttetésének (cohaesio) 's nehezségének, vagy is külömbféle irányú nyomásának alapain épül; mellyre nézve tehát az ékzet' kiácsolása nem egyébből áll, hanem ennek húzó-dása szerint szükséges mennyiségű és súlyirányban sorba egymás mellé helyezett tökéletes vagy csonka ék alakú ajtófákból, mellyek bányász nyelven ajtókáknak (Thüreln) neveztetnek.

Az ajtókáknak fő részei ezek: felső küszöb (Kappe) jobb és bal ajtófélf, ajtókaró (Stempel). Mellékések a' körülállásokhoz mérve többfélék lehetnek.

§. 84.

Egy egész ajtófa e'ként állítatik fel: Először vizsgálat alá kell venni, valjon az ékzet' talpa kemény-e, vagy porhó. Az első esetben, ha remélhetni, hogy az ajtófelek, ajtókarók be nem sülyednek mélyen a' tereh alatt, akkor csupán a' talp' kövezetjébe vájatik az oldalak' tövében egymásnak általellenébe két padluk (Bühnloch) 's ebbe illesztetnek súlyirány szerint, vagy kevésbé rézsut az említett ajtófelek, mellyek hegyére aztán a' felső küszöb szorítatik. — Már a' mi az ajtófának négyszegű alakját illeti, ez vagy tökéletes parallelógramú mint akár millyen közönséges égalatti ajtófa, vagy csonka ék-szegű, az az olyan, a' millyet az Egyiptomi ízlésű ajtókon láthatni. Az első esetben az ajtókarók, a' mint említett, súlyirányban, a' másodikon pedig résút ültettetnek be, 's ahöz

kell e' külömbiséget alkalmazni, millyen tereh fogja nyomni az ácsolatot.

Néha felső küszöb nélkül is csupán két két ajtó felekből áll az ácsolat, a' midőn t. i. az ajtókarók úgy ragasztatnak össze, mint a' szarufák. Ezen mód többnyire fakémelésből szokott a' nagy nyomás' gátlására gyakoroltatni; azonban semmikép sem czélirányos: mert ha az ajtókarók alacsonyak, akkor igaz, hogy kevesebb fa szükséges, de bajos a' bejárás; ha pedig az ajtókarók hosszabbak; akkor a' tereh könnyen eltörheti azokat.

§. 85.

Ha az ékzet' talpa olly puha, hogy az ajtófák feszesen nem állhatnak benne, i s t á p f á k a t (Grundsohlen) kell alávonni, 's ezeken vésetnek ki a' szükséges padlukak. Illyen istápok kétfélék, hosszúk 's rövidek, amazok az ékzet' talpszegén hosszába fektetnek, 's egy egyike több ajtókarót viselhet; emezek a' talpon keresztbe rakva ajtó küszöbként csak egy egy párt kapcsolnak 's tartanak fel. Millyen istápfá legyen pedig alkalmasbb az ajtófák' alapjára az ékzet' kövézetjének nyomóbb, vagy feszesebb volta, 's a' nedvesség' 's rohadóságnak mértéke határozta meg, valamint azt is, mikor mind a' kétféle egyszerre használtatik.

§. 86.

Ha a' tereh nem olly tetemes, hogy az ajtófáknak sűrűbb szomszédságát kívánná meg de mind a' mellett is a' földnem omladékonyság természetű: az ajtófák közti térségeket, melyek h é z a k o k n a k (ein Feld) neveztetnek, 3. v. 4 lábnyi hosszú, 1. hüvelknyi vastag 's 4—5" széles hasá b f a d a r a b o k k a l (Lad-

holz) kell ki rakni, hogy az elváló szakadványok az ékzetbe ált ne huljanak.

Gyakran olly porhó a' földnem hogy addig sem mentek a' mukások az omlástól, míg egy ajtófat lehetne behelyezni; illy esetben karózással kell segíteni az ácsolást, mellynek módját rézmetszet nélkül magyarázni képtelen vagyok.

§. 87.

Egész ajtófákkal való ácsolás nem mindig szükséges, főkép a' hol csak egy oldalon kell gátolni az elomlást, vagy ha az ékzet és bányatér az érnek vonulásában üzetik, a' hol t. i. vagy a' fekvény, vagy fügmény kemény kőnemű; itt fa pazérlás volna egész ajtófákkal ácsolni. Azért lör ha a' bányatér valami szakadozó éren foly, mellynek fügménye tartós: elégséges a' félajtófákkal való ácsolás; és csupán két két padluk vésetik a' téren, egyik a' vadon fekvényben az ajtókaró számára, másik a' felső küszöbnek a' fügményben. Ajtókaró tulajdon padlukába ültetetik, 's egy vége a' felküszöbnek szokott mód szerint abba akasztatik, másik a' fügményi padlukba. 2or midőn az ér vastag, és a' bányatér a vadon fekvényen vezetetik; a' fügményen hagyott érnek nyomása ellen egész ajtókarók, a' fekvényen pedig csak felek rakatnak: 's amazok a' talpon, ezek az ékzet magasságának közepén vájott padlukakba helyeztetnek. 3or azon esetben, mikor az ér körül belől egy ékzetvastagságú (stollenmächtig), 's igen nagy hajlású: a' tér csupán egy ajtókaróval felső küszöbnélkül ácsoltatik ki. Tudniillik, mind a' fekvényen, mind a' fügményen olly irányba vésetnek padlukak, hogy a' beléjek helyezendő ajtókarók ellentállhassanak a' fügmény terhének: melly ha omladékony, a' felső padluk egy

keresztbe vout nehánylábnyi gerendába vésetik, 's ezt terehfának nevezhetni, németül Eintrag. Ha 4er mind a' fügmény, mind pedig a' fekvény elegendő keménységű, 's az ér vagy álló, vagy legalább csekélyen hajló: akkor nem szükség egyéb mint a' tetőt ki peczkelni. T. i. mind a' fekvénybe padlukak vésetnek, 's ezekbe vagy terehfák közé a' peczkek (Einstriche) olly irányban helyeztetnek, hogy mind a' fekvénnyel mind a' fügménnyel egyenes szeget képezzenek; 's reájok aztán fahasábok rakatnak.

§. 88.

Fellebb is említém, hogy némelly ékzet 's bányatér nem csak bejárásra, hanem részint ércz 's vadfaj kitakarításra, részint vízcsapolásra is szolgál; az ékzet talpának tehát olyan-nak kell lenni, hogy mind e' három czélnek megfeleljen. A' takarításra nézve a' talpon végig ösvény (Gestängfart) rakatik, melyet ha a' bányavíznek lefolyó nagyobb mennyisége miatt fel kell emelni, dobogónak (Tragwerk, Trettwerk) nevezik. Az említett ösvény egyes deszkákból áll, 's ezek, ha az ékzet csupán bejárásra szolgál, egyszerű veresfenyűből is készülhetnek; de ha takarításra czéloznak, akkor tartóságok végett a' bányakutyák (Grubenhund) minéműségökhöz alkalmazandók.

Ha az ékzet' talpa száraz, 's vagy semmi víz sem foly rajta, vagy csekély mennyiségben: nem szükség az ösvényt felemelni, hanem az ösvény deszkák közbevetlen úgy illeszthetnek reá, hogy minden két deszkának szomszéd vége egy egy istápfára essék; a' hol pedig nincsenek istápfák, ott bizonyos távolságban egymástól polczok (Polzen) feszítetnek keresztbe a' talpra. Ellenben olly ékzetekben, hol

nevezetes mennyiségű vizek csapoltatnak le a bányából, emelt ösvény (erhöhet Gestäng-fahrt) vagy dobogó (Trägwerk, Trettwerk) kivántatik.

Ha az ékzet olly kemény kőnemű, hogy minden ácsolat nélkül ellehet, elegendők az ösvény alá 5, 6. hüvelknyi polczok. Mind a' mellett, hogy a' polczok' magassága a' lefolyó víz' mennyiségéhez alkalmazandó, elegendő még is erre 2 lábnyi; 's csak örökös ékzetekben, hol több víz foly, szokott 3 lábnyi magasság a' talptól használtatni. A' polczok közönségesen 4 láb távolságra fektetnek egymás után: azonban minél sűrűbben fekszenek, annál tovább tart az ösvény. Ha ellenben az ékzet ácsolatban áll, a' polczok vagy az általellenben álló ajtó felekbe illesztetnek, vagy, hogy ezek a' beléjek vésendő padlukak által ne erőtlenedjenek, az ékzet' talpától annak oldala felé az ajtó fába fesszítő (Spreizen) ragasztatnak, 's a' polczok ezeken foglalják helyöket.

§. 89.

Ollyan ékzetekben 's térekben, hol az ösvények csupán talpfákon 's polczokon állanak, a' bejárásra 's takarításra nézve elég, ha egy ösvénydeszka (Gestängbret) a' másik után rakatik; szinte ollyan tapodműveken is, melyeknek egyedüli céljok a' bejárás: ha ellenben ez takarításra is szolgál, akkor végig két két deszka rakassék egymás mellé, hogy a' takarító munkások egymásnak kitérhessenek.

A' vízcsatornyáknak minden hulladéktól leendő ovatások kedvéért, nehogy azokat mindig tisztogatni kellessék, olly helyeken, hol rakodók vagy ontványok vannak közel az ékzethez, vagy akár érczek, akár vadfajok ontatnak ma-

gásabb fokokból, (Strassen) a' tapodművet egész ékzeten ált erős deszkákkal szükség beszegezni.

§. 90.

Ezen szakasz' fentebbi §iban zsilibekről tétetett említés. Ezeknek öble a' víz' mennyiségéhez alkalmaztatik, figyelembe vétetvén az, hogy az őszi essőzések', 's tavaszi hóolvadásnak idején a' bányabeli vizek is nevedekni szoktak. A' mi pedig helyzetetésöket illeti, ha a' lecsapolandó víz csekély: szinte, valamint az ösvény deszkák csupán a' talpra fektetnek egymás' folytában olly módon, hogy az egyiknek vékonyabb vége a' másik' tágasabb öblébe jöjjön, 's minden ragaszték mohhal tömetik ki; menetele szinte a' vízfolyáshoz alkalmaztatik, 's hogy ne kötődjék ki egy könnyen, vadfaj darabokkal erősen leszorítatik.

§. 91.

A' mi az ékzeti ácsolat' egyes főbb részeinek alakját illeti, ez gömbölyű, a' millyennek azt az erdő képezte; csupán kergét hántják le a' fának, hogy nehezebben rohadjon. A' fa' ne me közönségesen fenyő, mint a' bánya vidék' éghajlatának szapora honosa. —

Szükségesnek találtam még e' helyt arról említést tenni, hogy az ácsolást a' bányaa'csok (Zimmerlinge) viszik véghez, a' kik ennek megkivántatóságait elkészítik, kifaragják, béhelyezik, 's a' rohadt részeket kiújítják. A' birtokosságnak a' szükséges fa iránt illető Erdőhivatalához *) (Waldamt) kell folyamodni; a'

*) A' Bányavidéken minden erdő a' kir. Kamarának vagy on alárendelve. Az erdőszég' feje Selmecezen a' kerületi Bánya 's Erdőmester, egyebütt a' helybeli Al-

hol bémutatván a' szükséges mennyiségnek való-
ságát, kérő levelére Assignatiót kap, 's csupán
szállítási költségeit fizeti a' kamarabeli fának.

§. 92.

Végre mielőtt az aknákról szóllanék, egy
két szót az ékzet' jogairól. Tekintetbe vévén
azon hasznokat, mellyeket egy örökös ékzet
szomszéd bánya téreire áraszt, Törvényhozóink
azt különös jogokkal ruháztak fel. És pedig, ha
a' szomszéd bányaművekből nem csak az öszve-
tódult vizeket, hanem a' romlott leget is leve-
zeti: egész ékzet rész (integra quotta cu-
nicularis, ein ganzes Erbstollens Gebühr), az
az minden szomszéd bányából kiásott érczeknek
hetedrészre illeti, a' honnan ezt inkább ékzet-
hete d nek nevezhetnők, ha pedig az említett
hasznokból csak egyike t. i. akár a' vízcsapolás,
akár léghezás, légtisztítás (Beybringung guter
Wetter) háromlik: akkor fél ékzet rész
(quotta cunicularis media) az az a' kiásott ér-
czek' tizennegyed része, vagy is ékzeti tizen-
negyed illeti az örökös ékzetest (Cunicularius
haereditarius, Erbstöllner). 2or ha az örökös
ékzet' üzése közben az ékzetes valami ismeret-
len erre vagy rostra lel, ezt 6 hét alatt a' Biró-
ságnál, másokat kizárólag felkérheti. 3or sza-
badságában áll az ékzetesnek, midőn örökös
ékzetjét a' bíróikép meghatározott irányban
akár fejedelmi szabadon, akár idegen mezőkön

Bánya 's Erdőmester; kiknek tisztjeket 8 Assessor
(Waldamts Assessor) t. i. 4. kamarabeli, 's 4 városi,
úgy a' hivatal' Jegyzője, — többnyire a' Bánya-Itélő-
szék' Actuarinsa — 's több Erdőtisztek segítik: 's
ezeknek öszvesége teszi az említett hivalt, melly-
nek tárgyai a' hetiülésben, — Kőrmöczön szombaton-
kint, — szoktak elintéztetni.

ált vezet, minden útjában talált érczet az ékzet' törvényes tágában az az $\frac{5}{4}$ ölnyi magasra, 's $\frac{3}{4}$ öl szélességre kiszedni, 's tulajdonává foglalni; a' mit ékzetütetnek (ictus cunicularis, StollenhieB) nevezhetni. 4er a' szomszéd bányák' birtokosai tartoznak az Ékzetest örökös ékzetének elkészítésére tett költségeiben egy negyed résszel segíteni; melly ékzet negyednek vagy negyed pénznek (quartus nummus, quarta cunicularis) hívatik. 5ör ha valaki az örökös ékzeten érczeket, vagy vadfajt akar takarítani, erre az ékzetestől engedelmet kell nyerni, a' ki ezen szolgaságtól bizonyos bért, az az ékzetbért (census cunicularis, Stollenzinz) alkudhat ki magának.

§. 93.

Ezen jogokért az örökös ékzetes bizonyos kötelességekkel is tartozik, mellyek közül 1ső az, hogy a' munkába vett ékzetet, úgy, mint akár millyen más bányamivelési munkát félbehagyás nélkül tartozik folytatni, 's azt czélirányos állapotban tartani; ha csak törvényesen nem gátoltatnék, melly esetben akadályának békabizonyítása mellett köteles az illető bíróságtól szűnetet (moratorium, Frist) nyerni, 's ez egy esztendeig egy napig tart. 2or tartozik ékzetjén a' szomszéd bányabirtokosnak bizonyos ékzetbér mellett szabad bejárást, 's takarítást engedni. 3or ha a' szomszéd bányabirtokosak ékzetjéhez valami bánya téreket akarnak csatolni, 's ékzetjének kárára nem szolgál, tartozik (a' vízcsapolásért járandó bér mellett) ezt is neki megengedni. 4er midőn az ékzet léghijánnal küszködik, mellynek elhárítására szellőztetőt kénytelen áltfurni: erre engedelmet kell neki a' Bíróságtól nyerni, 's e' közben érczekre ta-

lálván, azokat csak úgy tarthatja meg magának, ha Fejdelmi szabadban foglaltatnak, különben tartozik az illető mező' birtokosának kiszolgáltatni. 5ör ha az Ékzetes ékzetjének folytatásával 's jókarban tartásával felhagy, az ékzet mint elhagyott, a' szomszéd Birtokosak, vagy más akar ki által felkérethetik.

Mind ezen kötelességek csak akkor szűnnek meg, mikor az ékzet jogai; ha t. i. az ékzet kiörökösítetik (exhaeredari), az az valaki által 7, vagy több öllel olly ígélet mellett mélyeztetik alá (unterteufen, subprofundare), hogy a' vizeket nem csak ennek szomszéd bányáiból, hanem az alsóbbakból is lecsapolja: 's ekkor az új ékzetesre (novus cunicularius) ruháztatnak által minden ékzeti jogok 's kötelességek.

(Folytatása következik.)

3.

J Sóvári nevezetes Sókútnak első Feltűnése, és a' magyar Korona Jogja szerint a' Királyi jövedelmekhez lött Kaptsolása.*

Sóváron Sáros Vármegyében helyheztetett, és már közel három század olta, a' Státus jövedelmeinek egy főbb részére emelkedett Sófőző Intézetnek eredetét megérteni, mikép az esméretek gyarapítására vágyódó Tudósnak gyönyörűség, úgy ezt egykori emlékekkel bebizonyíthatni, azoknak, kik a' birodalmi Kormányban részesítettnek, vagy a' Sz. Korona Jogját védeni tisztí kötelességek is, inkább illendő és szükséges.

Mind tehát hivségem, mind hazafiúi buzgóságom, mind a' tudományokhoz untalan von-